

Osmanlı Padişahları

Erhan Afyoncu

İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2019, 221 sayfa, ISBN: 978-605-2070-72-7.

Nagihan ÇATAKLI*

Kitabın yazarı Erhan Afyoncu Türkiye’de tarih alanında bilinen ünlü bir yazardır. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı mezunu olan Afyoncu, 1990 yılında, yüksek lisansını “Necati Efendi Tarih-i Kırım” ve doktorasını da “Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire” isimli teziyle tamamlamış, 2001 yılında Marmara Üniversite Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne geçiş yapmıştır. 2008 yılında doçent, 2014 yılında da profesör olmuştur.

Yazar, bu kitabın amacını şu sözlerle belirtmiştir: “*Hâlbuki tarihimizin en şanlı günlerine imza atan hükümdarlarımız kendi dönemleri içinde değer yargılarından, bugünkü anlayışımızdan ve ideolojik bakış açısından uzak olarak ele alınmalıdır.*”

Osmanlı Padişahları kitabı, yazarın bütün padişahları ele aldığı, sadece dönemin önemli olaylarını, özelliklerine değindiği sade bir anlatıma dayandırdığı, bilgi verici bir kitaptır. Kitapta her padişaha üç dört sayfa değinerek okuyucuya genel bir Osmanlı padişahları tablosu aktarmaktadır. Basit ve yalın bir dil kullanıldığından hemen her grubun okuyabileceği bir eser olmuştur. Yazar, Osmanlı’nın kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönemi, padişahları, çocuklarını, eşlerini, eğer varsa vasiyetlerini kısaca anlatmış olup, dönemi genel anlamda bizlere sunmuştur.

Osmanlı Devleti’nin kurucusu olan Osman Gazi’nin önemli fetihlerine, vasiyetine, dönemin özelliklerine yer verilmiştir. Babası Osman Gazi’den sonra hükümdarların ikincisi olan Orhan Gazi ile aşiretten devlete geçilmiştir. Bu dönemde Bursa’nın fethi gerçekleşmiş ve 1327’de ilk Osmanlı parası basılmıştır.

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, nagihancatakli@gmail.com

Selçukluların Anadolu'daki ilk başkenti olan İznik, 1331'de yeniden fethedilmiştir. İlk düzenli ordunun temelleri atılmış, İznik'te ilk medrese kurulmuş, bakanlar kurulu oluşturulmuş, vezirlik ortaya çıkmış, siyasi evlilikler gerçekleşmiştir. Ayrıca Orhan Gazi, sultan unvanını kullanan ilk Osmanlı hükümdarıdır. 1357'de Orhan Gazi'nin ölümüyle yerine kardeşi Birinci Murad geçmiştir. Birinci Murad ilk önce, isyan eden kardeşlerini ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde Yeniçeri Ocağı ve timar sistemi gibi birçok kurumun temelleri atılmıştır. 1389 yılında tahta çıkan Yıldırım Bâyezid tahtı kuvvetlendirmek için kardeşi Yakup Çelebi'yi öldürmüştür. Bu dönemde Kastamonu, Üsküp, Selanik gibi önemli yerler fethedilmiştir.

Yıldırım Bâyezid dönemi Osmanlı denizciliğinin gelişimi açısından önemliydi. Yıldırım Bâyezid'in Ankara'da esir düşüp vefat etmesiyle kardeşler arasında yıllarca devam eden savaşlar başladı, Fetret Devri yaşandı. Mehmed Çelebi, kardeşi Musa Çelebi'yi 1413'te mağlup etti. Fetret Devri sırasında sultan unvanını alan tek şehzade olan Mehmed Çelebi, Osmanlı tarih kitaplarında, Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak geçmektedir.

17 yaşında tahta çıkan İkinci Murad, 1430 yılında Selanik'i tekrar fethetti, Edirne-Segedin Antlaşması yapıldıktan sonra tahtı oğlu Şehzade Mehmed'e bıraktı ancak Haçlıların harekete geçmesiyle ordunun başına geldi, Buçuktepe İsyanı'yla birlikte İkinci Murad tekrar tahta çıktı. Yaptığı eserlerden dolayı Ebu'l Hayrât unvanını aldı. Bu dönemde paralara ve toplara Kayı boyunun damgası vuruldu, tarihî takvimler hazırlandı. Edirne'de yaptırılan Üç Şerefeli Cami klasik Osmanlı mimarisindeki ilk büyük cami idi.

Osmanlı tarihinin en büyük hükümdarı olan Fatih Sultan Mehmed, 1444'te babasının tahttan çekilmesiyle hükümdar oldu ancak Haçlı ordusu antlaşmayı bozunca büyük bir buhran çıktı. Bunun üzerine İkinci Murad ordunun başına geçerek Haçlıları mağlup etti. 1446'da ilk yeniçeri ayaklanması meydana geldi, bu yüzden İkinci Murad tekrar tahta çıktı; İkinci Mehmed ise Manisa sancak beyliği görevine geri döndü. İkinci Mehmed babasının ölümü üzerine tekrar tahta çıktı. Babasının ölümünden 2 yıl sonra, yani 1453'te İstanbul'u fethetti; bu zafer Osmanlı tarihinin en büyük zaferiydi. "Avni" mahlasıyla şiirler yazardı. Kendisinden sonraki dönemi siyasi, idari ve hukuki açıdan şekillendirdi.

Fatih Sultan Mehmed'in 1481 yılında vefatıyla taht kavgası başladı; Şehzade Bâyezid 1481'de tahta çıktı. Bu dönemde ilk defa Rusya ile ilişki kuruldu, Rus elçisi Osmanlı topraklarına geldi. 1512'de Bâyezid tahttan çekilince yerine oğlu Selim geldi. Tarihin en büyük mareşali olan Yavuz Sultan Selim, İstanbul'daki tersaneyi büyütüp yeni gemiler yaptırmıştır. Hemen her padişah gibi türbe, cami, imarethane yaptırmıştır.

Tek erkek çocuk olarak, taht mücadelesi yapmadan Padişah Kanuni Sultan Süleyman 1520'de tahta çıktı. Birinci Süleyman ilk olarak babasının sert icraatlarından mağdur olan insanlarla durumları düzeltti. Canbirdi Gazali İsyanı'nı bastırdı, Rodos fethedildi, Barbaros Hayreddin Paşa kaptanıderya tayin edildi, İrakeyn seferinde Kuzey ve Orta Irak fethedildi. 1558'de Hürrem Sultan vefat etti. İsyan eden oğlu Şehzade Bâyezid 1562'de dört oğluyla birlikte öldürüldü. Kanuni'den itibaren Osmanlı Devleti Avrupa için gerçek bir tehlikeydi.

İkinci Selim, İstanbul'da doğup tahta geçen ve sefere çıkmayan ilk padişaktır. Mescid-i Haram etrafına yeni su yolları yaptırmıştır. 1573'te Ayasofya Camii'nin etrafını temizletip camiye güçlendirmiştir.

1574'te İkinci Selim'in vefatıyla yerine oğlu Üçüncü Murad geldi. İlk icraat olarak Kâbe duvarlarını tamir ettirdi. Askerler maaş alamadıkları için isyan çıkardılar. Savaşların devam ettiği yıllarda rahatsızlanan sultan 1595'te vefat etti ve Ayasofya'daki türbesine defnedildi.

Kanuni'nin isteği üzerine Üçüncü Murad'ın oğluna Mehmed ismi verilmişti. Üçüncü Mehmed, babasının ölümüyle tahta geçince 19 kardeşini öldürtmek zorunda kaldı. 1596 yılında Eğri Kalesi fethedildi, 1596-1610 yılları arasında Celali İsyanları baş gösterdi, 1595'te İstanbul'da büyük bir veba salgını oldu. Üçüncü Mehmed tahtında gözü olduğu iddiasıyla oğlu Mahmud'u öldürttü. 1603 yılında padişah vefat etti. Ardından tahta Bahtî mahlasıyla tanınan Birinci Ahmed geldi, kardeş katline son verdi. Dindar ve hayır sahibi bir padişaktı. Sancağa geçmeden direkt padişah olan ilk sultandır. 1617'de vefat etmiştir.

Osmanlı tarihinde tek akıl hastası olan padişah Birinci Mustafa iki kez tahta çıkmıştır, 15 yıl hapis tutulmuştur, 1639'da sara kriziyle vefat etmiştir. Mezarı üzerine türbe yapılmayan tek padişaktır. 1618'de İkinci Osman tahta geçti, kardeşini öldürttü. Osman hacca gitmek istediğinden isyan başladı ve Yedikule Zindanlarında katledildi.

Birinci Ahmed'in oğlu olan Dördüncü Murad 1623'te tahta çıkarıldı. Bu dönemde askere verilen paralar arttı, vergi toplama sistemi bozuldu. 1633'te İstanbul'da büyük bir yangın çıktı; padişah kahvehaneleri kapattı, içki ve tütün yasağı getirildi, emirlere uymayan birçok kişi katledildi. Osmanlı'da ilk defa bir şeyhülislam idam edildi. Dördüncü Murad 1634'te Lehistan seferine çıktı, iki devlet arasında sulh yapıldı. Safeviler ve Osmanlılar arasında 61 yıl süren savaş sona erdi. 1640 yılında gut hastası olan padişah vefat etti. Hanedanlığın tek erkek üyesi olan İbrahim tahta çıktı. 1640 ve 1645 yıllarında yangın meydana geldi. 1648'de tahttan indirilen padişah Harem'de hapsedildi ve aynı yıl vefat etti.

Osmanlı tarihinde en küçük yaşta tahta çıkan padişah Dördüncü Mehmed'dir. Büyük annesi Kösem ve annesi Turhan Sultan'ın etkisinde kalmıştır. Bu dönemde ilk esnaf isyanı çıkmış, Çınar Vak'ası yaşanmıştır. 1656'da Köprülü Mehmed Paşa sadrazam oldu. İstanbul'da çıkan yangınlar şehri küle çevirdi, kıtlık ve salgın hastalıklar baş gösterdi. 1687'de İkinci Süleyman tahta geçti, ikinci Avusturya seferi sırasında vefat etti, buzlar içerisinde İstanbul'a getirildi. Ardından İkinci Ahmed 1691'de tahta çıktı, 52 yaşında Edirne'de ödemden vefat etti. 1695'te İkinci Mustafa, sefere son çıkan padişah olarak tahta geçti; Lugoş seferindeki zaferinden dolayı kendisine "gazi" unvanı verildi. Edirne Vak'asından dolayı tahttan indirildi, yerine kardeşi Ahmed geldi. Lale Devri'yle birlikte ilk defa Batı'ya elçiler gönderildi. Tulumbacı Ocağı kuruldu, ilk Türk matbaası kuruldu, imalathaneler açıldı.

1730 yılında Birinci Mahmud kafes hayatından kurtulup tahta geldi. Timar sistemi düzenlendi, devletin son parlak zaferleri bu dönemde gerçekleşti. Birkaç kez isyan teşebbüsleri olmuş ancak hepsi bastırılmıştır. 1754 yılında vefatıyla yerine Şehzade Osman, 1757'de Üçüncü Mustafa, 1774'te Birinci Abdülhamid tahta geçti ve aynı yıl, en ağır antlaşma olan Küçük Kaynarca imzalandı; önemli ölçüde toprak kaybı yaşandı. Birinci Abdülhamid 1789'da vefat etti.

Üçüncü Selim zamanında Avrupa'nın önemli merkezlerine ikametgâh elçilikleri açıldı. 1807'de bir yıl

tahtta kalacak olan Dördüncü Mustafa, 1808'de İkinci Mahmud tahta geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısını tamamen değiştirmiş Batılı reformlar bu dönemde yapılmıştır. 1839'da Sultan Abdülmecid tahta geldiğinde Tanzimat Fermanı ilan edildi, önceki reformlara devam edildi. 1861'de tahta çıkan Sultan Abdülaziz demir yolu ağını uzattı; metro ve tramvay ilk defa bu dönemde Türkiye'ye getirildi.

1876'da Beşinci Murad, ardından aynı yıl İkinci Abdülhamid tahta çıktı. Türkiye'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi ilan edildi, 31 Mart Vak'ası meydana geldi. 1909'da meclis, Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar verdi. Abdülhamid ölümüne kadar Selanik'te göz hapsinde tutuldu. 1909'da Beşinci Mehmed Reşad geldi, padişah yetkisi azaldı, meclisin gücü arttı. İttihad ve Terakki Cemiyeti padişahı devre dışı bıraktı. 1918'de son padişah Altıncı Mehmed Vahdettin tahta çıktı. Bu dönem padişahın etkisinin hiç kalmadığı bir dönemdir, başta İstanbul olmak üzere ülkenin işgal edildiği bir devir olmuştur.

Kitabın yüzeysel olarak anlatımı herhangi biri için çok bilgi verici olabilir ancak tarihi bilenler için çok az bilgi aktarılmıştır. Kitapta her padişaha kısaca değinerek geçilmiştir ancak dönemin olayları çok fazla yüzeysel anlatılmıştır, hatta sayfalarda oluşturulan baloncuk kısmında asıl metindeki ifadeler yazıldığından metin içinde tekrara düşülmüştür.

Savaş isimlerini söyleyip geçmesi okuyucuda eksik alanlar bırakmıştır, yani okuyucu bu kitabı okurken ek kaynaklardan yararlanması gerekebilir. Sayfa sayısının azlığı, her padişaha sadece üç dört sayfa ayrılması, cümle tekrarları yapılması kitabın doluluk oranını azaltmıştır ama resimlerle padişahların desteklenmesi akılda kalıcılık sağlamıştır çünkü kitapta padişahların kişilik özellikleri, fiziki özellikleri yer aldığından resimlerle bağdaştırma imkânı sunulmuştur. Padişahların resimlerinin olduğu sayfanın yan sayfasında padişahın adı ve döneminde yaptığı önemli olaylardan dolayı kendisine verilen lakaplara yer verilmiştir, örneğin Kanunî Sultan Süleyman için "Büyük Türk", ikinci Abdülhamid için "Son Büyük Sultan" gibi. Yine kitaba bazı önemli olayların resimleri eklenmiştir; İkinci Mustafa'nın parası, Üçüncü Mustafa'nın zırhı, Sultan Abdülaziz'in cenaze töreni gibi. Padişahların doğum-ölüm tarihleri, tahta çıkış-iniş tarihleri, anne-baba isimleri, eşleri, çocukları ve mezarlarının nerede olduklarını belirten bir künye oluşturulması okuyucu için bütünlük sağlamıştır.

Genel olarak kitap, Osmanlı padişahları hakkında basit, kısa ve yüzeysel anlatılmış dönemin önemli olaylarını ele alan, padişahların özellikleri hakkında bilgi veren akıcı bir eserdir. Osmanlı tarihini genel bir çerçevede ele almıştır, bu yüzden genel bir bilgi sahibi olmak isteyen okuyucular için kaynak niteliği taşımaktadır. Ancak daha fazla olaya yer verilebilirdi, çünkü sayfa aralıklarında bile aynı cümleler iki kez tekrarlanabilmiştir.

Özlü bir anlatım oluşturulmak istenmiş ancak çok iyi sağlanamamış, kitabın akışı pek iyi yapılamamış. Ancak padişah resimlerine, tuğralarına, mahlaslarına, unvanlarına yer verilmesi önemlidir. Taraf tutulmadan ya da herhangi bir olaya, savaşa dair yorum yapılmadan öğretici bir anlatım sağlanmıştır. Anlatım objektif olduğundan okuyucunun düşünmesi yahut yorum yapması gereken bir üsluba yer verilmemiş, ne anlatılacaksa kısaca değinilip geçilmiştir.

Kitap yazılırken, en son yapılan akademik çalışmalara başvurulmuştur, bu yüzden en yeni bilgiler ve kanıtlar sunulmuştur. Yazar, kitabın bitişinde padişahların isim, doğum-ölüm tarihi, tahta çıkış-iniş tarihi, vefat yaşı, saltanatta kaldığı süre gibi bilgileri gösteren bir tablo hazırlamış ve bibliyografya kısmı ile kitabını tamamlamıştır.